

הרב יעקב אריאל

מעשה רבן גמליאל והזקנים — ביעור מעשרות

ראשי פרקים

- א. מעשה ברבן גמליאל והזקנים — שיטות רש"י ורבנו תם
- ב. מעשה ברבן גמליאל והזקנים — שיטת הרמב"ם
- ג. מתי ארע המעשה?
- ד. גדר הוידוי והביעור
- ה. וידוי בזמן הזה

א. מעשה ברבן גמליאל והזקנים — שיטות רש"י ורבנו תם

במשנה מעשר שני פ"ה מ"ט נאמר:

מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו צריך לקרוא להם שם. מעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו באין בספינה. אמר רבן גמליאל: עשור שאני עתיד למוד, נתון ליהושע, ומקומו מושכר לו. עשור אחר שאני עתיד למוד, נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים, ומקומו מושכר לו. אמר רבי יהושע: עשור שאני עתיד למוד, נתון לאלעזר בן עזריה ומקומו מושכר לו. ונתקבלו זה מזה שכר.

רבן גמליאל הקנה מעשר ראשון לר' יהושע שהיה לוי, ומעשר עני לר' עקיבא שהיה גבאי עניים. ר' יהושע הקנה תרומת מעשר לר' אלעזר בן עזריה שהיה כהן.

מדוע נהגו החכמים באופן זה ובמה מדובר? משנה זו מובאת בגמ' בקידושין כו ע"ב ומפרש שם רש"י: "ושכח ולא נתן רשות לתרום". מדובר אם כן, שעדין לא הפרישו מעשרות מהפירות הללו. כך מפרש גם רש"י בב"מ יא ע"א. התוס' בקידושין שם (ד"ה מעשה) מרחיבים את פירוש רש"י: "פלי בקונטרס רבן גמליאל לא תרם ושכח ולא נתן רשות לתרום, והיה ממחר לתרום בעודו בספינה שהיה ירא שמא יאכלו בני אדם ממנו ויסמכו עליו וסבורים שתרום דחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן".

הרב יעקב אריאל

התוס' שם חולקים עליו ומקשים כמה קושיות:

- א. מה הועיל תיקונו, אדרבה גרע טפי שמא יאכלו בני ביתו הכל ואף העישור עצמו?
  - ב. איך יצא מביתו עד שלא תיקנו ושלא הודיעם שאינו מתוקן והא אמרינן חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן?
  - ג. למה היה צריך ליתן להם ולהשכיר להם מקום, בקריאת שם סגי?
  - ד. והלא לא עשה כלום כיון שלא אמר שיהא מעושר?
  - ה. היה לו לפרש כמה מעשר?
  - ו. כיון שלא קבע מקום לצפונו או לדרומו מה הועיל בהפרשתו?
- בשל קושיות אלו מפרש ר"ת את המשנה בצורה שונה. לפיו, אלו הם פירות מעושרים, אלא שהגיע זמן הביעור:

ואומר ר"ת ששעת הביעור היה, שהיה צריך לבער מעשרותיו מתוך ביתו וליתנם לבעליהן וכן משמע בתוספותא דמסכת מעשר שני (וכבר העירו שהדברים מפורשים במשנה ולא בתוספתא. עיין מהרש"א כאן) דקתני: כיצד מצות ביעור? נותנין תרומה ותרומת מעשר לכהן, מעשר ראשון ללוי, מעשר שני ומעשר עני לעני ומתבערין בכל מקום. ור"ש אומר הבכורים נותנים לכהן כתרומה. וקתני בתר הכי: מי שהיו פירותיו צבורים ורחוקים ממנו צריך לקרות להם שם. ומעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה וכו' וקריאת שם דהתם היינו שנו בעלים שיבררו הבעלים למי יתנום דהיינו ביעור. אבל לא היה חושש לא לקבוע מקום ולא להזכיר סכום, שהיה יודע בודאי שלא יאכלו ממנו בני ביתו שכבר הזהירם שלא יאכלו כי לא היה מתוקן.

הקשה הפני יהושע על ר"ת: "קשיא לי א"כ מאי 'שאני עתיד למוד' דקאמר, וצ"ע". הקושיה היא מלשון המשנה. מה הכונה שאני עתיד למוד, על מנת לבער אין צורך באומד?

וכבר עמדו על כך הראשונים. הריטב"א בקידושין כו ע"ב כתב:

ואיכא דקשיא ליה, היאך לא סיים מקום לנועשרות אלו, דהא תנן (תרומות פ"ג מ"ה) האומר תרומת כרי זה לתוכו תרומת מעשר ראשון לתוכו, לא קרא שם עד שיאמר לצפונו או לדרומו?

מעשה רבן גמליאל והזקנים — ביעור מעשרות

ואיכא למימר דכי בעינן סיוס מקום הני מילי למאן דלית ליה ברירה, אבל רבן גמליאל סבר יש ברירה וכשאוכל ומשייר שיעור מעשר אמרינן הוברר הדבר למפרע שזהו מה שהפריש, דיקא נמי דקאמר "שאני עתיד למוד".

כלומר שהמעשר יחול למפרע על מה שהוא עתיד למדוד, ובינתיים בני ביתו יאכלו על סמך מה שיפריש בעתיד, ולפי"ז צ"ל שרבן גמליאל והזקנים סברו שיש ברירה.¹

וצ"ע, הרי שאלת ברירה תלויה במחלוקת תנאים גדולה וכאן משמע שגדולי התנאים רבן גמליאל ר"ע ר' יהושע וראב"ע סוברים שיש ברירה ובכל סוגיות הש"ס העוסקות בברירה הם לא הוזכרו כלל? ולהלכה קיי"ל שאין ברירה ולכאורה בניגוד למעשה רב של גדולי התנאים?

המנחת חינוך במצוה תרז תירץ שבדרבנן קיי"ל יש ברירה. וצ"ל שהתנאים סברו כמ"ד תרומה בזה"ז דרבנן. וקשה, שבכל הסוגיות העוסקות בשאלה זו של תרומות ומעשרות בזה"ז לא הוזכרו תנאים אלו?

וזה שר' יהושע סובר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא ומגילה י ע"א, זהו רק לקדושת ביהמ"ק אך לא לקדושת הארץ לענין תרו"מ עיי"ש בחי' הרשב"א. וכן דעת הרמב"ם בהל' ביהב"ח פ"ו. שלא כהתוס' שם ד"ה דכו"ע והריטב"א שדימו את הקדושות זו לזו. וכן הטורי אבן שם דימה את הקדושות זו לזו אלא שתרו"מ תלויים בשמיטה ויובל וכשאינן יובל אין שמיטה מהתורה וממילא גם תרו"מ הן רק מדרבנן.

ב. מעשה ברבן גמליאל והזקנים — שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בהל' מעשר שני יא, יא:

מי שהיו פירותיו רחוקין ממנו והגיע יום הביעור הרי זה קורא שם למתנות ומזכה להן לבעליהן על גב קרקע או למי שזוכה להן לבעליהן ומתודה למחר.

1. כ"כ התוספות רי"ד בקידושין שם, וכן הרמב"ן הובאו דבריו בשטמ"ק ב"מ יא ע"ב. כ"כ גם המשנה למלך בהל' מעשר שני יא, יא.

הרב יעקב אריאל

האדר"ת באחרית השנים פ"ד בביאור הל' ד אות ב מדייק מלשון הרמב"ם שהוא פירש את מעשה רבן גמליאל כרש"י ולא כתוס', ממה שכתב "קורא שם למתנות" משמע שעד עתה לא הפריש ורק עתה הפריש ואילו לשיטת התוס' הוא הרי הפריש מזמן, אלא שלא נתן עדיין. ומכיון שהגיעה שעת הביעור היה חייב לתת את מתנותיו לכל מי שמגיע לו.

ויש להעיר על דיוקו מהמשך לשונו של הרמב"ם: "הרי זה קורא שם למתנות ומזכה לבעליהן" ואין ספק שהמדובר גם בנתינה ולא רק בהפרשה. וגם מהקשר הדברים העוסק כולו בביעור מוכח שהרמב"ם מפרש כשיטת התוס' וראשונים נוספים שהמעשה ברבן גמליאל והזקנים היה בשעת הביעור ולא כרש"י. הוא הביא להלכה משנה זו, במקום בו הוא עוסק בהלכות ביעור מעשר, ולא בהלכות תרומות, כפי שהתפרשה בגמ' בקידושין כו ע"ב ובגמ' בבא מציעא יא ע"ב שרבן גמליאל הקנה להם את הזפרות אגב קרקע, ור"ל שבקניין אגב קיים מצות ביעור. [והחידוש הוא, למרות שקניין אגב הוא רק מדרבנן, מועיל קניין דרבנן לצאת בו יד"ח ביעור מה"נ. ודין הביעור אינו תלוי לענ"ד בשאלה הכללית הידועה אם קניין דרבנן מועילה להלכות מהתורה ועיין: מל"מ הל' תרומות פ"ה, אבני מילואים סימן כת, ודבר אברהם ח"א סי' א]. כי בנתינת מתנות העיקר הוא שהכהן הלוי והעני יקבלו למעשה את מתנותיהם, גם אם באמצעות קניין דרבנן. ועיין קצות סי' רמג שדן בקטן המקבל מתנות כהונה כיצד זוכה בהן, וכתב שהוא מדין שכירות. וקשה, הרי קטן אינו עובד וגם בעל מום מקבל מתנות למרות שאינו עובד. משמע שהמתנות אינן תשלום שכירות. ולהנ"ל י"ל שאין צורך שהכהן שיקנה, העיקר שהוא יקבל בפועל. ואע"פ שבמתנה ע"מ להחזיר ג"כ יוצא יד"ח נתינה, אע"פ שאינו יכול לאכול אותה, י"ל שגם קניין מועיל, אולט לא רק קניין, אלא גם כל צורה אחרת שבה המתנה מגיעה ליד הכהן יוצא בה ידי חובה נתינה].

ונראה שהוא פירש את לשון המשנה: "לקרוא להם שם", גם במשמעות של הפרשה, וגם של נתינה. כי על התוס' קשה, שפירשו שבקריאת שם בעלמא סגי, הרי יש צורך להקנות את המתנות לבעליהן? ולכן נראה שהרמב"ם מפרש גם כרש"י, שהוא הפריש, וגם כהתוס' שהקנה. ומה שהקשו התוס' על רש"י איך נסע מבלי להפריש? י"ל שרבן גמליאל עשיר וזיה והיו לו כמה וכמה ממגורות והיה לבני ביתו די והותר ולא חשש שיאכלו גם ממגורות הטבל. ואין להקשות עליו מדין חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, שהרי

לא הוציאן מתחת ידו. ולא אמרו אלא בחבר שמת דוקא, וכשמת מתוך ישוב דעתו שאילו לא היו מתוקנים היה מודיע להם אבל כשלא מת מתוך ישוב דעתו, וכ"ש כשפירש לים, אין כאן חזקה זו ורבן גמליאל דעתו לחזור הוה ולהכי לא עשרינהו מעיקרא (הריטב"א קידושין שם). אומנם הריטב"א כתב שרבן גמליאל הפריש על דרך ברירה, נלענ"ד שהרמב"ם לא פירש כן. כי רק אם נאמר שהוא היה צריך לתקן את כל תבואתו, בגלל חשש שיאכלו ממנה, היה הכרח לתקן את כל התבואה למפרע, אך מכיון שלא היה צורך בכך, אלא רק כדי לקיים מצות ביעור, די היה בתיקון הפרות מכאן ולהבא. ולפי"ז רבן גמליאל לא הפריש למפרע על דרך ברירה אלא על דרך תנאי להבא, שכל התרו"מ יחולו לכשימוד, והוא רק הקנה להם מעתה את המקום כדי שברגע שימוד מיד יקנו את המתנות. נמצא שהוא הפריש על תנאי, מתוך הנחה שיספיק לבוא לביתו מבעוד מועד ולמוד את המעשרות ורק לא יצטרך לחפש כהן לוי ועני ע"מ להקנות להם את המתנות, אלא הן ייקנו מיד. ולכן גם הזדרז לצאת לדרך מיד עם רדתו בנמל יפו ע"מ להספיק ולמוד את הפרות לפני כניסת החג כדי שהמעשרות יחולו כהלכה.

ועל הבחנה הזו בין תנאי מכאן ולהבא לבין ברירה למפרע, עמד הר"ש בפירושו למע"ש פ"ה מ"א ולכך התכוונו כנראה גם התוס' ב"ק סט ע"א ד"ה כל, ועיין שאגת אריה סי' צג (ועיין חזו"א דמאי ט י ויג וצ"ע).

וא"כ הרמב"ם פירש גם כרש"י, שהמדובר היה גם בהפרשה, אלא שהייתה זו הפרשה על תנאי ולא על דרך ברירה, וגם כהתוס' שהקנה להם בגלל הביעור.

ג. מתי ארע המעשה?

לפי"ז צ"ל שלדעת הרמב"ם מעשה זה ארע בערב שביעי של פסח, שהוא זמן הביעור. וכמו שפסק בהל' מעשר שני יא, ג:

אימתי מתודין? במנחה ביום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית, שנאמר כי תכלה לעשר ברגל שכל המעשרות כלים בו, ואין הפסח מגיע משנה רביעית, אלא כל פירות שלישית נתעשרו בין פירות האילן בין פירות הארץ.

לפי מעשה זה הם שהו על הספינה בערב שביעי של פסח. ורבן גמליאל חשש שלא יספיק לבער לפני החג לכן ביער בעודו על הספינה.

הרב יעקב אריאל

אך הרב ראובן מרגליות בפירושו להגדה של פסח (באר מרים עמ' 26) משער שהמעשה היה **בערב פסח** ולא בערב שביעי של פסח. ובתחילתו של ערב פסח שהו עדיין רבן גמליאל והזקנים על הספינה, אך בהמשכו של אותו יום הם הספיקו לרדת מהספינה ולהגיע לבני ברק הסמוכה ליפו עוד בטרם ירד החג. ובזה מיושב מה שמסופר בהגדה:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני-ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית!

וידועים הקשיים המרובים במעשה זה: מדוע נטשו כל התנאים את בתיים בחג ובאו לשבות אצל ר"ע בבני ברק? בפרט קשה על ר' אליעזר שאמר משבח אני העצלנין שאינן יוצאין מבתיהן ברגל (סוכה כז ע"ב)? ולכן נראה לו לומר שהם באו בספינה בערב פסח ולא הספיקו להגיע לבוניהם בגלל קדושת החג ולכן שבתו אצל ר"ע בבני ברק, שהייתה המקום הסמוך ביותר לנמל יפו, שבו עגנו. ומכיון שרבן גמליאל חשש שלא יגיע לביתו עד החג ולבער את מעשרותיו בביתו הקנה להם את המעשרות בעודו בספינה.

ואמנם התנאים המוזכרים במעשה בני ברק מנויים גם במשנה במעשה הספינה, להוציא את רבן גמליאל המוזכר רק במעשה הספינה ור' טרפון המוזכר רק בהגדה. [באשר לרבן גמליאל משער הרב ראובן מרגליות, שמכיון שהוא היה נשיא לא הסב יחד אתם כדי שיוכלו להסב. כי בנוכחותו היה אסור להם להסב מדין תלמיד בפני רבו. ולענ"ד אפשר גם לומר שרבן גמליאל כנשיא ישראל השיג מיד, או שהמתין לו, סוס לרכב עליו בדהרה עד ביתו ביבנה, אך יתר הזקנים לא היה ביכולתם לשכור, או שלא המתינו להם סוסים, ולכן הלכו ברגל או רכבו על חמורים עד בני ברק הסמוכה. ולאמור לעיל הוא הזדרז לביתו ע"מ למדוד את המעשרות כדי שיחולו מיד עוד לפני החג. ובאשר לר' טרפון ייתכן שלא הוזכר משום שלא היה לו תפקיד בביעור. ואע"פ שהיה כהן, כמבואר בקידושין ע ע"א, מכיון שהיה עשיר גדול בשדות ופרדסים, כמבואר בנדרים סב ע"א, העדיף רבן גמליאל לתת את תרומת המעשר לראב"ע. אמנם גם הוא היה עשיר, אך בעיקר בעדרי בהמות, כמבואר בשבת נד ע"ב, ואילו ר' טרפון היה עשיר בעיקר בשדות ופרדסים, לכן העדיף רבן גמליאל לתת תוצרת חקלאית לראב"ע שהיה זקוק לה יותר מר"ט].

אומנם אין הכרח לקשור את שני המעשים, כי מצינו הפלגות רבות של רבן גמליאל והזקנים, וייתכן ששני מעשים שונים הם, אחד היה בערב פסח והשני בערב שביעי של פסח. אולם מאחר שמצינו שיש אומרים שהביעור הוא בערב פסח,² עדיין יש רגליים להשערה זו שהמדובר היה בערב פסח.

אלא שלעומתם, הרמב"ם בהל' מעשר שני יא, ז פסק להלכה שזמן הביעור הוא ערב שביעי של פסח,³ ואם נאמר שהמעשה המובא בהגדה היה בערב פסח קשה עליו, הרי מעשה רב ואיך פסק הלכה שהביעור הוא בערב שביעי של פסח בניגוד למעשה רב שרבן גמליאל ביער בערב פסח?

ד. גדר הוידוי והביעור

צ"ע בגדר מצוה זו. הרמב"ם בהלכות מעשר שני יא, א כותב:

מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר.

ומצות ביעור לדעתו אינה מצוה בפני עצמה אלא רק הכנה לוידוי, וכמו שכתב שם הלכה ז:

אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מן המתנות, שכן הוא אומר בוידוי בערתי הקדש מן הבית, וערב יום טוב האחרון היה הביעור ולמחר מתודין.

ודומה לזה שיטתו במצות התשובה. הוא לא מנה את מצות התשובה כמצוה בפנ"ע אלא רק את מצות הוידוי. אלא שאין אדם יכול להתודות אם לא חזר בתשובה. התשובה היא תנאי לוידוי. וה"ה ביעור מעשרות הוא תנאי לוידוי וועיין מנ"ח מצוה שסד בגדרה של מצות התשובה. ולענ"ד התשובה עצמה אינה מכפרת, אלא רק הוידוי, אלא שתנאי לוידוי הוא תשובה. והמנ"ח סובר שהתשובה עצמה מכפרת גם ללא וידוי. [ועיין משך חכמה דברים ל, יא]. וכן

2. לפי הגי' במשניות לפנינו, בערוך ערך בער; רש"י סנהדרין יא ע"ב ד"ה דזמן; רש"י בפ"י עה"ת דברים כו, יג; תוס' ר"ה ד ע"א ד"ה ומעשרות; תוס' בבא מציעא יא ע"ב; ותוס' הרא"ש למס' מע"ש פ"ה מ"ו.

3. וכן הגי' בספרי דברים יד, כח וכו, יב בדפוסים שלפנינו. ועי' תו"ט מע"ש פ"ה מ"ו.

הרב יעקב אריאל

החינוך במצוה תרז כתב שיש ביעור גם ללא וידוי והוכיח זאת מהביעור לאחר שקנס עזרא את הלויים, שלא כהאדר"ת, הסובר שאין מצוה בביעור לבד עיין להלן).

וכנראה מכוח הגדרה זו כתב האדר"ת באחרית השנים פ"ב אות ד שהביעור צריך להיות סמוך לוידוי. ואם הביעור היה מוקדם יותר אין מקום לוידוי. וזאת הייתה לדעתו כוונת ר' יוחנן כהן גדול שהעביר את הודיית המעשר. אין הכוונה לומר שביטל מ"ע מהתורה ואם כי יש כוח ביד חכמים לבטל מ"ע בשב ואל תעשה אך כל מקום שאפשר להימנע מביטול מ"ע בודאי עדיף, אלא כדי שלא יתחייבו בוידוי בזמן לכן הנהיג ר' יוחנן כהן גדול שיבערו לפני הזמן, עי"ש.

ויש להעיר על דבריו מתוס' הרא"ש על משניות מע"ש שם שהביעור הוא בערב פסח למרות שהוידוי הוא בשביעי של פסח. וצ"ל כמו שדייקנו בלשון הרמב"ם שאין מצות ביעור מפורשת בתורה. הביעור הוא רק תנאי הכרחי למצוות וידוי, ודומה לביעור חמץ. המנחת חינוך במצוה ט חקר במצות ביעור חמץ אם היא מצוה חיובית, ונפקא מינה למי שלא היה לו חמץ בבית, האם מחוייב לקנות חמץ ע"מ לבערו או שאין שום מצוה חיובית לבער את החמץ בערב פסח. העיקר הוא שבזמן האיסור לא יישאר ברשותו חמץ. וכמדומה שזו הדעה הנוטה בהלכה שאין מצוה חיובית בביעור עצמו. לכאורה ה"ה ביעור מעשרות. וא"כ צ"ע מה ההכרח שהוידוי יהיה סמוך לביעור? וי"ל נהי שאין מצוה עצמית בביעור מעשרות עצמו, אלא כתנאי למצות וידוי, אך מכיון שבוידוי הוא אומר: "ביערתה הקודש מן הבית" כוונתו לומר שהוא וידא שאין יותר מעשרות בביתו. לכן הביעור חייב להיעשות צמוד לוידוי ככל האפשר כדי שהוידוי יהיה אמיתי.

המנחת חינוך במצוה תרז כתב שהביעור צריך להיות בזמנו ואם לא ביער בזמנו ביטל מצוה. ובזה דומה ביעור מעשרות לצד האחד בחקירתו במצוה ט בביעור חמץ. (וכבר עמדנו לעיל על שיטתו של המנ"ח). אך לפמש"כ בדעת הרמב"ם י"ל כשם שבביעור חמץ רבו הסוברים שאין מצוה חיובית לבער חמץ, אלא רק לוודא שאין יותר חמץ בבית, ה"ה ביעור מעשרות. ולכן גם אם ביער קודם זמנו לא ביטל מצוה כי אין מצוה חיובית כלל לבער מעשרות. אלא שבחמץ אין מצוה הדומה לוידוי לכן אין צורך להצמיד את ביעור החמץ לזמן איסורו, משא"כ וידוי מעשר, כדי שיוכל להתוודות כראוי על הביעור חייב להיות צמוד לוידוי.

מעשה רבן גמליאל והזקנים — ביעור מעשרות

וודומה לזה וידוי התשובה אף הוא חייב להיות סמוך לתשובה. לכן עשי"ת קודמים ליוהכ"פ. ולא די בכך שאדם חזר בתשובה לפני כן, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ולכן עליו לעשות תשובה עד רגע הוידוי, ומשום כך עיקר התשובה היא ביוהכ"פ. והוא הדין לוידוי מעשרות עליו לוודא עד הרגע האחרון שביער את כל הקודש מן הבית).

אלא שא"כ את עיקר הביעור הוא יכול לעשות לפני כן, אלא שעליו לוודא ברגע האחרון שאכן ביער את הכל. וברגע האחרון עליו לבער סופית כל המעשרות מהבית אך את עיקר הביעור אינו חייב לעשות בערב שביעי של פסח.

ובדעת הרא"ש י"ל שאין צורך לבער ברגע האחרון ודי בביעור בערב פסח אע"פ שהוידוי היה בשביעי של פסח. אף הרמב"ם סובר שהביעור צריך להיעשות סמוך לוידוי ולכן יש לעשותו בערב שביעי של פסח. וא"כ דברי האדר"ת מתאימים רק לדעת הרמב"ם ולא לדעת הרא"ש.

ולאור הנחה זו שהוידוי צריך להיות סמוך לביעור א"כ אפ"ל גם על רבן גמליאל שהקדים את הביעור לערב פסח ע"מ שלא יצטרך להתוודות בשביעי של פסח.

(האדר"ת באחרית השנים פ"ד בביאור הל' ד אות ב כתב שלא מצינו שרבן גמליאל התודה. ר"ל שכנראה שמכיון שהמשנה באה לומר לנו מעשה רב כיצד רבן גמליאל קיים את המצוה כהלכתה מדוע הזכירה רק את הביעור ולא את הוידוי ולענ"ד י"ל שהמשנה באה להשמיענו חידוש, שאפשר לבער ע"י הקנית המתנות בקנין אגב למרות שקניין אגב הוא רק מדרבנן. וכמש"כ לעיל. מיהו כל זה אינו מוכרח ואפשר גם לומר כמש"כ האדר"ת שרבן גמליאל לא התוודה ולכן הקדים את הביעור וזהו חידושה של המשנה במעשה).

ה. וידוי בזמן הזה

נראה שהטעם לכך שרבן גמליאל רצה להימנע מוידוי הוא משום שרבן גמליאל חי אחרי החורבן והיו לו ספקות באשר לוידוי בזה"ז. וז"ל הרמב"ם שם הלכה ד':

ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתוודות.

הרב יעקב אריאל

ובהשגת הראב"ד שם:

א"א זה שיבוש שהוידוי אינו אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית.

ור"ל שבזה"ז שאין בימ"ק אין מצות וידוי נוהגת. ואכן גם הרמב"ם סובר לכתחילה כמו הראב"ד שכן כתב שם הלכה ו:

ומצותו במקדש שנאמר לפני ה' ואם התודה בכל מקום יצא.

וצ"ל לומר בדבריו שלכתחילה לפני ה' הוא במקדש דווקא אך מצינו שהביטוי "לפני ה'" כולל גם את כל ירושלים, עיין רמב"ם פהמ"ש לסוכה ג, י שכתב:

בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד — מדינה היא כל העיירות שבארץ ישראל מלבד ירושלים, וכבר ביארנו זה במסכת מעשר שני.

וא"כ לפני ה' הוא מושג יחסי ומתפרש בכל מקום לפי עניינו. ולעניין מצות וידוי י"ל שכל ארץ ישראל היא בכלל לפני ה'. (וכן פירש הכוזרי את הפסוק ביונה א, י: "כי מלפני ה' הוא בורח"). אלא שהמקדש הוא לפני ה' ממש יותר מכל מקום אחר, ולכן צריך להתוודות לכתחילה במקום הקרוב ביותר לפני ה' שניתן. לכן לכתחילה צריך להתוודות במקדש ונדיעבד אפשר להתוודות בכל מקום בארץ. אלא שמלשון הרמב"ם "בכל מקום" משמע שאפילו בחו"ל יכול להתוודות. וא"כ בדיעבד אין צורך כלל בלפני ה'. וצ"ע.

ומכיון שבדיעבד הוידוי יכול להיעשות בכל מקום לכן המצוה חלה גם בזה"ז, מחוץ למקדש. ולמרות שהמקדש חרב המצוה עדיין קיימת. אך לדעת הראב"ד המצוה מתקיימת רק בביהמ"ק ולכן כשאין בימ"ק אין מצוה כלל. (וצ"ע לדעתו שהוידוי הוא רק במקדש, א"כ כל ישראל היו צריכים להיות בבית המקדש בשביעי של פסח וזאת לא מצינו. ואילו היתה המצוה בראשון של פסח ניתא, כי כל ישראל חייבים בקרבן פסח והיו כולם בירושלים בראשון של פסח. אך בשביעי של פסח לא מצינו. והראב"ד גם לא השיג על מש"כ הרמב"ם שהביעור היה בשביעי של פסח).

ועיין באחרית השנים פ"ד בשם נתיבות עולם על הסמ"ג שהרמב"ם והראב"ד לשיטתם בקדושת בית הבחירה בזה"ז. הרמב"ם הלכות בית הבחירה ו, יד כתב:

מעשה רבן גמליאל והזקנים — ביעור מעשרות

ובמה נתקדשה? בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא.

והראב"ד השיג עליו:

למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חילק בין מקדש לירושלים לשאר ארץ ישראל ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לרבי יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא לא אמר אלא לשאר ארץ ישראל אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו. לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת.

ולדעת הנתיבות עולם הרמב"ם לשיטתו, שקדושת המקדש היא גם בזה"ז, וסובר שגם מצות וידוי נוהגת בזה"ז. אך הראב"ד לשיטתו שסובר שקדושת המקדש פקעה עם חורבנו וועיין בדברי הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן צו שהאריך בדעת הראב"ד שאף כי קדושת מחיצות בטלה קדושת מחנה לא בטלה גם לדעתו. וא"כ גם לשיטתו מצות וידוי צריכה לנהוג בזה"ז. אך נראה שבמצוה זו נאמר לפני ה' ולכן יש צורך בקדושת מחיצות ומזבח בנוי. ודומה לזה כתב בכפות תמרים בסוכה מא ע"א בדעת הרמב"ם. ואע"פ שהראב"ד הקשה על הרמב"ם שגם בהעדר מזבח יאכלו מע"ש בירושלים, הוא הקשה כן לפי הבנתו בדעת הרמב"ם שקדושה ראשונה קדשה גם לעתיד לבא לכל דבר ואין צורך במזבח, אך הרמב"ם עצמו סובר שלעניין מע"ש שנאמר בו לפני ה' לא די בקדושת המקדש אלא יש גם צורך במזבח בנוי. וא"כ ק"ץ לשיטת הראב"ד, הסובר שקדושת מחיצות בטלה ובהעדר מזבח בנוי אין אפשרות לקיים מצות וידוי.

אך באמת התלות של חובת הוידוי בקדושת המקדש לדעת הרמב"ם לא הכרחית. אפשר גם לומר שאדרבה, מכיון שלדעת הרמב"ם חייב המצוה נוהג בכל מקום הוא אינו תלוי כלל במקדש. ולדעת הראב"ד שהוידוי חייב להיעשות במקדש דווקא, כשהמקדש חרב אין אפשרות להתוודות. ואפילו אם נאמר שהקדושה עדיין קיימת אך להתוודות א"א כי מקדש חרב אינו לפני ה' וכנ"ל.

הרב יעקב אריאל

וא"כ אפשר לומר שרבן גמליאל הסתפק בשאלה זו האם הוידוי נוהג בזה"ז כשהמקדש חרב, ולכן רצה להימנע מלהכריע בשאלה זו. ויתכן שסבר שאם הביעור אינו סמוך לוידוי אין מקום להתוודות כלל (וכפי שהעיר האדר"ת), לכן הזדרז להקדים את הביעור לערב פסח ע"מ שלא יצטרך להתוודות בשביעי של פסח. ולכן גם חש מהר להגיע לביתו לפני החג כדי לסיים את הביעור בערב פסח ומשום כך לא היה עם חבריו בבני ברק בליל הסדר.

ואולי זו היא בכלל הסברה של מ"ד שהביעור הוא בערב פסח, כדי להימנע מחובת הוידוי בזה"ז. (ונראה לענ"ד שהרוצים להימנע מוידוי בזה"ז יקדימו את הביעור לערב פסח כמו שנהג רבן גמליאל). אך השו"ע פסק שהביעור נוהג גם בזה"ז בערב שביעי של פסח ויש להתוודות במנחה בשביעי של פסח, וכמו שהתקין האדר"ת.

ויה"ר שה' ישקיף ויראה בעוני עמו ויברך את עמו ישראל ואת האדמה אשר נתן לנו לקיים בה את המצוות התלויות בה וארמון על משפטו ישב במהרה בימנו אמן.